

5. BÖLÜM

İSLAM'DA BOŞAMA: SEBEPLER, SÜREÇ VE ÖNLEYİCİ TEDBİRLER

Dr. Öğr. Üyesi, Lokman BEDİR * & Muhammet Ali SAVURAN *

GİRİŞ

İslam, insan hayatının her alanını düzenleyen bütüncül bir dindir. Aile kurumu ise bu bütünlüğün merkezinde yer alır. Zira aile, yalnızca iki bireyin bir araya gelmesi değil; neslin korunması, manevî huzurun temini ve toplumsal istikrarın inşası anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerîm, evliliği bu yönüyle değerlendirir ve onun ilahî bir âyet, bir rahmet vesilesi olduğunu bildirir: *"O'nun âyetlerinden biri de, kendileriyle huzur bulasınız diye size kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ile merhamet koymasıdır."*⁵²⁸ Bu âyet, evliliğin yalnızca dünyevî bir birliktelik değil, aynı zamanda fitrata uygun, manevî bir denge ortamı olduğunu gösterir. İbn Kesîr bu âyeti şöyle tefsir eder: "Rahmetinin bir tecellisi olarak, kendi cinslerinden eşler yaratmıştır ki, onlarla sükûnet bulsunlar."⁵²⁹ Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere evlilik, sükûn ve meveddet üzerine kurulu bir birlikteliktir. Ancak hayatın zorlukları, insanın zaafı ve çevresel

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı, lokman.bedir@bilecik.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7735-5171>

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, muhammedalisavuran@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-1533-9639>

⁵²⁸ er-Rûm 30/21.

⁵²⁹ İbni Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Dav' el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm* (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 11/20.

baskılar bazen bu dengeyi bozar. İşte burada İslam, sadece boşanmayı düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda evliliği korumaya dönük önleyici ilkeler ve yapılar da inşa eder.

İslam, boşanmayı meşru kılmış; fakat onu teşvik etmemiştir. Bu durum, hem kadının hem erkeğin haklarını koruyarak, zulümle süren bir evliliği sonlandırmaya müsaade eder. Ancak bu ruhsat, keyfilik değil; ihtiyaç hâlinde başvurulacak bir çıkış yoludur. Hz. Peygamber'in şu hadisi bunu açıkça ifade eder: *أبغض الحلال إلى الله الطلاق*: "Allah katında helallerin en sevilmeyeni boşamadır."⁵³⁰

Bu ifadeler, İslam'ın asıl gayesinin evliliği sürdürmek ve korumak olduğunu göstermektedir. Boşanma bir "çözüm"dür; fakat İslam'a göre en öncelikli çözüm değil, en son başvurulacak bir yoldur.

Bu çalışmanın amacı, boşanmanın tarihsel ve hukuki boyutunu ortaya koymakla birlikte, İslam'ın aileyi koruma stratejilerini ön plana çıkarmaktır. Kur'an'da yer alan ahlaki ilkeler, sünnetteki uygulamalar, fikhî içtihatlar ve günümüz sosyolojik verileri ışığında şu sorulara cevap aranacaktır:

Evlilik hangi değerler üzerine inşa edilmeli ki boşanma uzak olsun?

Boşanma kaçınılmaz olmuşsa nelere dikkat edilmeli?

Kur'an ve Sünnet hangi önleyici yöntemleri ve çözüm perspektiflerini öneriyor?

İşte bu çalışma, boşanmayı yalnızca meşru bir sonuç olarak değil, önlenabilir bir durum olarak da ele almakta; fikhî hükümler kadar ahlâkî sorumluluklara, toplumsal riskler kadar bireysel hususiyetlere de dikkat çekmektedir.

5.1. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanan kuramsal bir literatür incelemesidir. Araştırmada, temel kaynak olarak Kur'an âyetleri ve hadisler ele alınmış; bunlar aile yapısı ve boşanma konularında klasik ve çağdaş tefsirler ile fıkıh literatürü ışığında değerlendirilmiştir. Âyet ve hadislerin anlamları hem doğrudan metin analiziyle hem de geleneksel müfessirlerin yorumlarıyla derinleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırma, betimleyici ve çözümleyici bir metodolojik yaklaşım sergilemektedir.

5.2. Kullanılan Referanslar

Bu çalışmada İslam'ın aile kurumuna ve zorunlu hallerde boşama konusuna dair perspektifini ortaya koyarken hem birincil hem de ikincil kaynaklara başvurulmuştur:

5.2.1. Birincil Kaynaklar

Kur'an-ı Kerim: Aile, evlilik ve boşama hususunu ele alan âyetler üzerinden analizler yapılmıştır.

Hadis-i Şerifler: Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) boşama konusundaki uygulamaları ve sözleri temel alınarak aile hayatının önemi, mecburi hallerde boşama gerçeği ve boşanmayı önleyici faktörler analiz edilmiştir.

⁵³⁰ Ebû Dâvûd, Talâk, 3.

5.2.2. İkincil Kaynaklar

Klasik Tefsir Eserleri; Cessâs Tefsiri, Kurtubî Tefsiri, Fahreddin Râzî Tefsiri ... Bu kaynaklar, âyetlerin bağlamına uygun anlaşılmasını sağlamak ve kavramların derinliğini ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır.

5.2.3. İslam Hukuku ve Aile İlişkileri Literatürü

Aile kurumunun oluşumu ve mecburi hallerde boşanma gerçeği hakkında ortaya konulan kitap ve makale çalışmaları dikkate alınmıştır.

5.2.4. Metodolojik Yönelim

Çalışmada, birincil ve ikincil derecede kaynaklar başta olmak üzere literatür taraması tercih edilmiştir. Aile konularının tefsirlerde nasıl işlendiği, makalenin kavramsal altyapısının şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur.

5.3. Kuramsal Çerçeve

Çalışma, evlilik ve boşanma kavramlarını İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnet ekseninde ele almaktadır. Bu bağlamda evlilik yoluyla yuva kurulmasının doğal olduğu kadar zorunlu hallerde evliliğe son vermenin de doğal oluşu üzerinde durulmaktadır.

Kavramsal olarak öne çıkan başlıca temel değerler şunlardır:

Evliliğin mahiyeti: Evlilik, İslam'a göre sadece sosyal bir sözleşme değil; iç huzuru sağlayan, fitrî ve ilahî bir birlikteliktir. Kur'an'a göre evlilik, insanın ruhsal sükûnetine vesiledir ve sadakatle yürütülmesi gereken kutsal bir bağlıdır.

Evliliğin korunması: Kur'an'a göre evlilik, korunması gereken bir nimet olup ahlaki esaslarla sürdürülmelidir; sabır, istişare ve güzel muamele gibi ilkeler, evliliğin devamı için temel kabul edilir.

Boşanmanın hükmü: Boşanma İslam'da meşru olmakla birlikte, zaruret durumunda başvurulması gereken son çare olarak görülür; süreç ahlak ve sorumluluk ilkelerine dayanmalı, keyfî bir hak olarak kullanılmamalıdır.

Boşanmayı önleyici perspektif: İslam'da evlilik aile ve toplum yararına korunur; boşanma öncesi hakem tayini, nasihat ve sabır gibi çözüm yolları teşvik edilir. Boşanma ise, bu çabalar tükendiğinde başvuru olan son çaredir.

5.3.1. Evliliğin İlahi Mahiyeti

İslam'a göre evlilik, yalnızca karşılıklı rıza ile kurulan sosyal bir sözleşme değil; aynı zamanda ilahî bir emanet ve fitrî bir birlikteliktir. Evlilik, insanın içsel huzur arayışına cevap veren, nefsi sükûnete erdiren ve neslin devamını sağlayan bir eylemdir. Kur'an-ı Kerîm bu hakikati şöyle ifade eder: *"Kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için kendi cinsinizden eşler yaratması O'nun âyetlerindedir."*⁵³¹ Râzî, bu âyeti tefsir ederken evliliğin gayesini "nefsin manevî huzur bulması" olarak açıklar: "Sükûn ile kasıt; ruhsal

⁵³¹ er-Rûm 30/21

rahatlık ve iç huzurdur. Zira insan, yaratılış gereği eşiyile ünsiyet kurmak ister.⁵³² Bu bağlamda evlilik, sadece iki kişinin değil; iki ruhun, iki sorumluluğun ve iki âhret yolculuğunun birleşmesidir. Bu ilahî bağ, sadakat ve sorumlulukla yürütülmelidir.

5.3.2. Evliliğin Korunması: Asıl Olan Sürekliliktir

Kur'ân-ı Kerîm'de evlilik, korunması gereken bir nimet olarak sunulmuş; huzur ve ahlak zemininde sürdürülebilmesi için birçok prensip vazedilmiştir. Bunlar arasında şûrâ (istişare), sabır, affedicilik ve güzel muamele ilkeleri ön plana çıkar. Nisâ 19. âyette geçen “فَعَاشِرُوا هُنَّ بِالْمَعْرُوفِ” (Onlarla iyi geçinin) emri, evlilik hayatının ahlaki esaslara dayalı olarak yürütülmesini öngörür. Kurtubî bu âyette; güzel geçim, yumuşaklık, merhamet ve cömertlik üzere bir birlikteliğin kastedildiğini söyler.⁵³³ Evliliğin sürekliliği, sadece hukukla değil; güzel ahlakla mümkündür. Bu nedenle İslam, aileyi korumak adına erken çözümlere değil, sabra ve ıslaha öncelik verir.

5.3.3. Boşanmanın Hükümü: Ruhsat Ama İlke Değil

Boşanma (*talâk*), İslam'da meşru kılınmış olsa da bu meşruiyet tercih edilen değil, zorunlu durumda başvurulacak bir çözümdür. Boşanmanın helal oluşu, onun sınırsızca kullanılabileceği anlamına gelmez. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah katında helallerin en sevilmeyeni boşamadır.”⁵³⁴ İbn Kudâme, bu hadise dayanarak boşamanın, ancak bir zarar söz konusuysa veya dinî bir bozulma varsa tercih edilebileceğini söyler.⁵³⁵ Bu bakış açısı, İslam'ın boşanmayı kolaylaştıran değil, sorumluluğa çağırarak bir din olduğunu göstermektedir. Kur'ân'da geçen فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ “ya iyilikle tutmak ya da güzellikle bırakmak”⁵³⁶ ilkesi, talâkın da ihsan ve ahlak temelli bir işlem olması gerektiğini vurgular.

5.3.4. Boşanmayı Önleyici Perspektif: İslamî Bir Sorumluluk

Evliliğin korunması sadece eşlerin değil, toplumun da yararına. Bu nedenle İslam'da, boşanma süreci başlamadan önce hakem tayini, nasihat, sabır ve dua⁵³⁷ gibi çözüm yolları önerilmiştir. Mâtürîdî, bu âyetteki “her ikisinin ailesinden birer hakem tayin edin” emrinin amacını; hakemler karı-kocaya, aralarındaki geçimsizliği gidermek ve nikahın gerektirdiği düzgün hayata döndürmek olarak ifade eder.⁵³⁸ Bu yaklaşıma göre boşanma, sabır ve ıslah denemeleri tükendikten sonra başvurulacak son yol olduğu anlaşılmaktadır. Bu da gösterir ki, İslam'da evlilik bir nimettir; boşanma ise bu nimetin korunamadığı durumda ruhsat verilen bir çıkar yoldur.

⁵³² Râzî Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrut: Dâr'ul-fikr, 1981), 25/111.

⁵³³ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 6/159.

⁵³⁴ Ebû Dâvûd, t.y., *Talâk*, 3

⁵³⁵ İbn Kudâme Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğni* (Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1983), 7/108.

⁵³⁶ Bakara 2/229

⁵³⁷ Nisâ 4/35

⁵³⁸ Mâtürîdî Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007), 3/215.

5.4. Günümüz Gerçekliğinde Boşanma Nedenleri

5.4.1. Sosyal ve Psikolojik Sebepler

Modern toplumsal yapıda, klasik zaruretlerin yanı sıra şu nedenler de boşanmanın ön saflarında yer almaktadır:

İletişim kopukluğu: Eşler arasındaki empati eksikliği, aktif dinlememe, çözüm odaklı iletişimin kaybı.

Ekonomik baskılar: İşsizlik, borç, gelir dengesizliği gibi nedenlerle yaşanan stresin eşler arasındaki gerilimi artırması.

Sadakatsizlik / sosyal medya etkisi: Dijital flört, gizli mesajlaşma gibi güncel ihanet biçimleri.

Aile baskısı ve müdahalesi: Kayınvalide-kayınpeder etkisiyle genç çiftlerin kendi kararlarını alamaması.

Psikolojik rahatsızlıklar: Depresyon, madde bağımlılığı, öfke kontrol bozukluğu gibi sebeplerin aile dengesini bozması.⁵³⁹

5.4.2. İstatistiksel Bulgular Işığında Boşanma Nedenleri

TÜİK'in 2021 yılı Boşanma İstatistikleri Raporu'na göre, en yaygın boşanma nedenleri şunlardır:

%32,2 ile sorumsuz ve ilgisiz davranma ilk sırada yer almaktadır. Bunu %14,1 ile aldatma, %9,8 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve %8,1 ile dayak/kötü muamele takip etmektedir.⁵⁴⁰ Boşanmanın nedenlerini anlamak, sadece evliliği bitiren sebepleri teşhis etmek değil; aynı zamanda bu sebeplerin nasıl önlenebileceğine dair stratejiler geliştirmek için de zorunludur. İslam, her sebebin karşısına bir çözüme giden kapı açmakta; süreci birey, aile ve toplum düzleminde dengelemeyi hedeflemektedir.

5.5. KUR'ÂN'DA BOŞANMA ÂYETLERİ VE TEFSİRİ DEĞERLENDİRME

Bu başlık altında boşanmayı konu edinen sure ve âyetler etraflıca ele alınacaktır. Ardından ise Hz. Peygamberin uygulamaları ışığında sünnetteki yeri üzerinde durulacaktır.

⁵³⁹ Nesrin Duman, "Boşanmanın psiko-sosyal sebepleri üzerine bir değerlendirme", *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi* 1/2 (24 Aralık 2018), 251.

⁵⁴⁰ TÜİK, *Evllenme ve Boşanma İstatistikleri 2021*. <https://data.tuik.gov.tr>.

5.5.1. Bakara Sûresi 226–232 Âyetleri

5.5.1.1. İlâ ve Dört Ay Bekleme Süresi

Bakara 2/226-227

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ. وَإِن عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler, dört ay beklerler. Bu sürede geri dönerlerse şüphesiz Allah bağışlayandır, merhamet edendir. Boşanmaya karar verirlerse, şüphesiz Allah işitendir, bilendir.”

İlâ, erkeğin eşiyle cinsel ilişkiden uzak durmaya yemin etmesidir. Bu durum, evlilikte bir tür duygusal cezalandırmaya dönüşebilir. Kur'an, bu uygulamayı dört ay ile sınırlandırarak hem kadının mağduriyetini engellemekte hem de erkeği karar vermeye zorlamaktadır. Cessâs, bu âyetin fikhî ve ahlâkî yönünü şöyle değerlendirerek ilâ'nın süresiz olamayacağını ve dört ayla sınırlandırıldığını söyler. Bu süreden sonra ya dönüş ya da boşanma gerektiği yönünde fikrini beyan eder⁵⁴¹ Her halükarda bu âyet, boşanmayı değil, barışçıl dönüşü teşvik eder. “فإن فاءوا” (dönerlerse) ifadesinin önce gelmesi, çözümün ve evliliği korumanın öncelendiğini gösterir. Bu da Kur'an'ın, duygusal kopuşu kalıcı hâle getirmek yerine, eşleri yumuşamaya ve bağışlamaya davet ettiğini göstermektedir.

5.5.1.2. Kadının Hakkı ve İddet Süresi

Ölüm ve boşanma durumunda olmak üzere iki türlü iddet vardır. Aşağıdaki âyet boşanmayı esas alan iddeti konu almaktadır.

Bakara 2/228

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ ...
 hayız (veya temizlik) süresi beklerler...”
 Bu âyette Kur'an, boşanmış kadının iddet süresini üç kur' (hayız veya temizlik) olarak belirler. Bu süre hem rahmin temizliği hem de duygusal toparlanma süresidir. İddetin; nesebin korunması, kadının haklarının gözetilmesi ve yeni evliliklerde acele edilmemesi gibi hikmetlere mebni olduğu söylenebilir.⁵⁴²

Bu sürede kadına zaman tanınır; eşler düşünebilir ve evliliğin devamı hâlâ mümkünse geri dönüş yolu açık tutulur. Âyetin devamında “Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz.” buyurularak, bir yandan kadının evlilik içindeki hakkı korunurken diğer yandan nesebin garanti altına alınmak istenir.

⁵⁴¹ Cessâs Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l-Şur'an* (Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Ârabî, 1992), 2/50-51.

⁵⁴² H. İbrahim Acar, “İddet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 23 Haziran 2025).

5.5.1.3. Boşanmanın Sınırları ve Güzellikle Ayrılık

Bakara 2/229-230

... الطَّلَاقِ مَرَّتَانِ "boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır..."

Bu âyet, boşanmayı keyfi bir hak olmaktan çıkarır. Kur'an, iki defa boşama hakkı tanımış, üçüncüde ise dönüşsüz ayrılığı hükme bağlamıştır. Bu sınırlama, hem erkeğin keyfiligini sınırlar hem de kadının güvenliğini temin eder.

Âyetin sonundaki "تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ" (güzellikle bırakmak) ifadesi, boşanmayı bir intikam değil, sorumluluk olarak sunar. İslam, eşlerin ayrılmasını bile merhamet dairesinde gerçekleştirmeyi öğretir.

5.5.1.4. Yeniden Evliliğe Engel Olmamak

Bakara 2/231-232

... وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ... "Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın..."

Bu âyet, boşanma sonrası kötü niyetle kadını evde tutmayı ve onun evlenmesine engel olmayı yasaklar. Yani boşanma bir hak ise, o hakkın kötüye kullanılmaması da bir sorumluluktur. Bu âyet, boşanmış kadınlara zarar verilmesini haram kılar. Evlenmelerini engellemek veya istemedikleri hâlde geri almaya çalışmak câiz değildir.⁵⁴³ Bu ifadeler, İslam'ın boşanma sonrası dönemi de ahlâkî ve koruyucu bir ilke üzerine kurduğunu göstermektedir.

5.5.2. Talâk Sûresi 1-7 Âyetleri

Talâk Sûresi, adını taşıdığı konuya en sistematik yaklaşımı getiren ve boşanma sürecini aşama aşama düzenleyen bir sûredir. Buradaki hükümler sadece teknik değil aynı zamanda -boşamayı konu alan diğer âyetlerde olduğu gibi- aileyi koruma, eşleri incitmeden ayrılık ve toplumsal adaletin tesisi hedeflerini taşır.

5.5.2.1. Boşamının Usulü

Talâk 65/1

... يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ ... "Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın..."

Bu âyet, boşanmanın zamanlamasını ve şekil şartlarını belirler. Âyette yer alan لِعَدَّتِهِنَّ ifadesiyle; boşamanın, kadının temiz (tuhr) olduğu ve kendisiyle ilişkiye girilmediği bir dönemde yapılması gerektiği hükme bağlanır. İlk dönem müfessirlerinin bu yönde fikir beyan ettikleri görülmektedir.⁵⁴⁴ Bu hükümde, boşanmayı bile insana yaraşır bir sorumluluk hâline getiren bir adalet ve şefkat anlayışı vardır.

⁵⁴³ Kurtubî, *el-Câmi ' li-ahkâmi'l-Ḳur'ân*, 4/101.

⁵⁴⁴ Râzî, *Mefâtiḥu'l-gayb*, 30/30.

5.5.2.2. Düşünme Süresi ve Geri Dönüş Kapısı

Talâk 65/2

... فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ... *"Ya onları güzellikle tutun ya da güzellikle bırakın..."*

Bu âyet karı-koca arasındaki anlaşmazlık durumunda öncelikle مَعْرُوف ile evliliği sürdürmeyi tavsiye eder. Ancak durum, ayrılıktan başka yol kalmamışçasına bir seviyeye gelmişse o zaman da evlilikten çıkışın bile merhamet temelli olması gerektiğini gösterir. Mâtürîdî, bu âyetteki "مَعْرُوف" kelimesini güzel sözden ziyade güzel davranış olarak yorumlar.⁵⁴⁵

İslam'ın bu tavrı, bugün yaşanan boşanmalarda sıkça görülen oç alma, küçük düşürme ve psikolojik yıkım gibi durumları açıkça reddeder. Çünkü Kur'an, hem evlenirken hem ayrılırken "maruf" (güzellik ve ahlak) ilkesini merkeze alır.

5.5.2.3. Şahitlik

Talâk 65/2

وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ *"Aranızdan iki adalet sahibi kişiyi şahit tutun..."*

Bu âyet nikahta olduğu gibi boşanma halinde de şahit gereğini ortaya koymaktadır.⁵⁴⁶ Şöyle ki, boşanma gizli kapaklı, aceleci ve belirsizlik içeren bir süreç olmamalıdır. İslam, burada şeffaflık ve toplumsal güven ilkesini getirir. Şahitlik, kadının haklarının korunması, boşanmanın ispatı ve toplumda kargaşanın önlenmesi için vazedilmiştir. Âyetin devamında ise boşanma sonrası Allah'a tevekkül edenler için müjdelere yer alır: *"Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu gösterir..."*⁵⁴⁷ Bu, yalnızca ahiret vaadi değil; aynı zamanda boşanma gibi krizlerde bile Allah'a güvenen bir ruh hâlini telkin eden çok derin bir ilahî öğretilerdir.

5.5.2.4. Nafaka, Barınma ve Ahlâkî Sorumluluklar

Talâk 65/6-7

... أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ ... *"Onları (boşanmış eşleri) gücünüze göre oturduğunuz yerin bir kısmında barındırın..."*

Boşanma gerçekleşse bile kadın ve çocukların barınma ve geçim hakkı devam eder. Bu, İslam'ın boşanmayı sadece nikâhın sona ermesi değil, insanî bir sürecin idare edilmesi olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Kurtubî'nin değerlendirmesi dikkat çekicidir. Ona göre üç tala kile boşanmış kadının nafaka hakkı olmadığı gibi onun süknâ hakkı da söz konusu değildir. yani boşandığı kocasının evinin bir bölümünde iskan etme durumu da sona ermiş demektir.⁵⁴⁸ Yani boşanma, kadını dışlayan değil; hakkını koruyan bir süreç olarak yapılandırılmıştır.

Talâk Sûresi'ndeki hükümler incelendiğinde boşanma sürecinin zamansal, usulî ve ahlâkî sınırlarla düzenlendiği, boşanmadan önce düşünme ve pişmanlık imkânı

⁵⁴⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 15/218.

⁵⁴⁶ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5/350.

⁵⁴⁷ Talâk 65/2

⁵⁴⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/54.

tanındığı, iddet sürecinin kadını ve aileyi korumaya yönelik olduğu, nafaka ve barınmanın devam eden insani sorumluluk olması, ayrılığın ihsan ve adaletle yapılması gerektiği gibi temel ilkeler ortaya çıkar.

Bu âyetler göstermektedir ki Kur'ân-ı Kerîm, boşanmayı kolaylaştırmak için değil, düzenleyerek sınırlamak ve evliliği korumak için ele almıştır.

5.5.3. Ahzâb Sûresi 49. Âyet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ
 “Ey iman edenler! Mümin kadınlarla nikâhlanıp da henüz onlara dokunmadan (cinsel temasta bulunmadan) boşarsanız, onların sayacağınız bir iddet sûresi yoktur. Onlara bir menfaat (hediye) verin ve onları güzellikle salverin.”

Bu âyet, nikâh akdi yapılmış fakat zifaf gerçekleşmemiş durumlarda boşanma olursa, kadının iddet beklemek zorunda olmadığını beyan eder.⁵⁴⁹ Bu, hem pratik hem de ruhsal yönden önemli bir koruma sağlar. Kur'an, evlilik ilişkisinin cinsî yakınlık boyutuna ulaşmadan bozulması durumunda kadını gereksiz yük ve baskılardan uzak tutar. Buradaki hikmet, kadının yeni bir evliliğe engel oluşturmayacak şekilde serbest bırakılmasıdır. Ayrıca bu âyet, nikâhın sadece sözleşmeden ibaret olmadığını; cinsî birleşmenin gerçekleşmemesi hâlinde, kadının üzerindeki yükümlülüklerin hafifletildiğini gösterir.

Boşanmayı konu alan diğer âyetlerin bazılarında olduğu gibi bu âyette geçen “فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا” ifadesi, boşanma sürecinin incelikli, insan onuruna yakışır biçimde ve sünnete uygun olarak yürütülmesini emreder.⁵⁵⁰

Bu yaklaşım, boşanmayı insanî ve ahlâkî ölçülerle çerçeveleyen Kur'ânî bir örnektir. Boşanma yalnızca bir hukuki işlem değil, aynı zamanda bir insanlık sınavıdır. İslam, bu sınavı kaybetmemek için güzellikle vedalaşmayı tavsiye eder.

Bu âyetin özellikle günümüz açısından önemi büyüktür. Zira birçok evlilik, henüz başlamadan sona ermekte; bu durum kadınlar açısından psikolojik baskı, toplumsal damga ve onur zedelenmesi doğurmaktadır. Kur'an, bu tür durumlarda kadını iddet gibi ilave yüklerden muaf tutarak, hem önleyici bir tedbir hem de iyileştirici bir ruh sunar. Ayrıca ayrılan eşe “menfaat” verilmesi emri, sadece maddî değil, duygusal onarıma da katkı sağlayan bir iyilik davranışıdır.

5.5.4. Nisâ Sûresi 35. Âyet

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا^{٥٤٩} إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا^{٥٥٠}
 “Eğer karı-koca arasında bir geçimsizlikten korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İkisi de barışmak isterlerse, Allah aralarını bulur. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, her şeyden haberdardır.”

Bu âyet, boşanmanın son çare olduğunu ve öncesinde mutlaka barışçıl yöntemlerin denenmesi gerektiğini açıkça ortaya koyar. Kur'an, eşler arasında süregelen şiddetli anlaşmazlıkları çözmek için bir “aile içi hakemlik” sistemi önerir.

⁵⁴⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Şur'âni'l-'azîm*, 11/189.

⁵⁵⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Şur'ân*, 17/177.

İbnü'l-Arabî, hakemlerin önceliğinin boşama değil, barışı sağlamak olması yönünde fikir beyan eder.⁵⁵¹ Bu yaklaşımda, niyetin temizliği çok önemlidir. Âyetin “*إن يريدوا إصلاحاً*” (eğer barışmak isterlerse) ifadesi, hem eşlerin hem de hakemlerin niyetini sorgulayan ahlâkî bir vurgudur.⁵⁵²

Boşanma ile ilgili diğer âyetlerde olduğu gibi bu âyet de, İslam'ın evliliği mümkün olduğu sürece kurtarmaya çalıştığını göstermektedir. Kur'an'ın boşanma sürecini değil, barış sürecini yönetmeye çalışması, İslam'ın çözüm odaklı ve aileyi koruyucu yaklaşımının en güçlü delillerindendir. Allah Teâlâ burada hükmü eşlere değil, ailelerinden bilge kişilere vermesi dikkate şayandır. Zira ayrılma safhasına gelmiş bireylerin öfke ile hakemlerin ise soğukkanlı ve adaletle hükmetmesi daha olası bir hakikattir. Bu tespit, evlilik krizlerinde dışardan gelen hikmetli aklın rolünü ve toplumsal sorumluluğun önemini vurgular.

Bu âyet, modern aile danışmanlığı ve arabuluculuk yöntemlerine Kur'anî bir temel sunmaktadır. Günümüzde birçok ülkede mahkemelerce yapılan arabuluculuk işlemleri, aslında bu âyetteki “hakem tayini” anlayışının modern karşılığıdır. Bu bakımdan Kur'an, yalnızca manevî değil, aynı zamanda toplumsal bir çözüm modeli sunmaktadır.

Boşanma öncesi aile büyüklerinin, bilge akrabaların, danışman âlimlerin veya evlilik terapistlerinin sürece katılımı; Kur'an'ın ruhuna tam anlamıyla uygundur. Bu katılım, hem krizin yıkıcı etkisini azaltır hem de evliliğin kurtarılmasını mümkün kılar.

5.5.5. Diğer İlgili Âyetler: Zihâr ve Yeminle Evlilikten Kaçınmak

A. Mücâdele 2-3: Zihâr Uygulamasının Yasaklanması

... *الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ* “İçinizden kadınlarına zihar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir...” Zihâr, cahiliye Araplarında eşini “sen bana annem gibisin” diyerek kendine haram kılma uygulamasıdır. Bu, evliliği askıya alan, kadını değersizleştiren bir davranıştır. Kur'an bunu açıkça yasaklamış, hem boşanma hem evlilik onurunu korumuş hem de kefarete zorunluluğu getirmiştir.⁵⁵³

Bu düzenleme, boşanma gibi ciddi bir eylemin öfke ve anlamsız sözlerle keyfi uygulanamayacağını ortaya koyar. Bu da İslam'ın aile hukukunu ne kadar bilinçli biçimde yapılandırdığını gösterir.

B. Mâide 89: Yeminle Evlilikten Kaçınmak ve Kefaret

... *لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ* “Allah, sizi yeminlerinizdeki boş ve kasıtsız sözlerden dolayı sorumlu tutmaz...” Bu âyet, bir kimsenin evliliği sürdürmeye dair veya eşine zarar verecek şekilde ettiği yeminin bağlayıcı olmayabileceğini, bu durumda kefarete gerekebileceğini bildirir.

Bu durum, öfke anında edilen yeminlerin aileyi yıkmaması için getirilmiş rahmet yüklü bir hüküm olarak değerlendirilebilir. Sonuç itibarıyla Kur'an-ı Kerîm,

⁵⁵¹ İbnü'l-Arabî Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *Ahâkâmü'l-Şur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyyi, 2003), 1/539.

⁵⁵² İbnü'l-Arabî, *Ahâkâmü'l-Şur'an*, 1/542.

⁵⁵³ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Şur'an*, 20/262.

boşanmayı: Serbest bırakılmış bir hak değil, şartlara bağlanmış bir ruhsat, ahlâkî ve toplumsal denetime tabi bir işlem olarak sunar.

5.6. Sünnet'te Boşanma

5.6.1. Boşanmaya Karşı Nebevî Tavır: En Son Çare

Hz. Peygamber (s.a.v.), nikâhı Allah'ın en sevdiği bağlardan biri olarak görmüş ve bu bağı bozmanın yalnızca mecbur kalındığında başvurulacak bir çözüm olduğunu bildirmiştir. Meşhur hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: *أبغض الحلال إلى الله الطلاق* "Allah katında helallerin en sevilmeveni boşamadır."⁵⁵⁴ Bu hadis, İslam'ın boşanmaya verdiği ruhsatı istek değil zorunluluk durumuyla sınırladığını göstermektedir. Boşanma helal olmakla birlikte, sevilen bir şey değildir. Yani meşruiyeti olsa da ahlâkî olarak hoş karşılanmaz.

5.6.2. Hz. Peygamber'in Uygulamalarında Boşanma

Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabe arasında yaşanan evlilik problemlerine karşı her zaman uzlaştırıcı, sabırlı ve çözüm odaklı bir yol izlemiştir. Boşanma kararı ancak çözüm yolları tükendiğinde ve zulüm söz konusu olduğunda tavsiye edilmiştir. Bu örnek, aile büyüğünün arabulucu tavrını, öfke yerine merhameti tercih etmesini öğretir.

Bir rivâyette, Sâbit b. Kays'ın hanımı Hz. Peygambere gelerek, dinî veya ahlâkî bir eksiklik sebebiyle değil de sadece hoşlanmadığı için eşinden boşanmak istediğini söyler. Hz. Peygamber de kadına, "Mehir olarak aldığın bahçeyi geri verir misin?" diye sorar. O da, "Fazlasını bile veririm" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber Sâbit b. Kays'a; "Bahçeni al ve onu bir talakla boşayarak bırak" der.⁵⁵⁵ Bu hadis, hul' (kadının talebiyle boşanma) uygulamasının ahlâkî ve karşılıklı rızaya dayalı olduğunu ve çözümün uzlaşmayla sağlandığını gösterir.

5.6.3. Hz. Peygamber'in Aile Hayatından Somut Örnekler

A. Hz. Peygamber'in Fâtıma ve Ali Arasındaki Uzlaştırıcılığı

Hz. Ali ile Hz. Fâtıma arasında evliliklerinin erken dönemlerinde bazı anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu durum kendisine ulaştırıldığında Hz. Peygamber (s.a.v.) doğrudan müdahale etmiş, meseleyi kırıcı olmayan ve yapıcı bir dille çözmüştür.⁵⁵⁶ Bu olayda Hz. Peygamber'in uzlaştırıcı duruşu, aile içi çatışmalarda öfke yerine şefkatle müdahaleyi öğretir.

B. Hz. Peygamber'in Hz. Hafsa ile Boşanma ve Geri Dönüş Olayı

Rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün eşi Hafsa'yı boşamış; ancak Cebrâil (a.s.) inerek onun Allah'ın emrine bağlı, oruç tutan, namaz kılan bir kadın olduğunu belirtmiş ve Peygamber'e onu geri almasını tavsiye etmiştir. Neticede Hz. Peygamber boşamaktan vazgeçmiş ve evliliği sürdürmüştür. "Onu Allah'ın emriyle geri al; çünkü o çok oruç tutan, çok ibadet eden biridir ve cennette de senin eşindir."⁵⁵⁷ Bu

⁵⁵⁴ Ebû Dâvûd, *Talâk*, 3.

⁵⁵⁵ Buhârî, *Talâk*, 12.

⁵⁵⁶ Buhârî, *Menâkıb*, 25.

⁵⁵⁷ Nesâî, *Talâk*, 76.

olay, boşamanın son çare olması gerektiğini ve duygu değil, ilahi hikmetle karar verilmesi gerektiğini gösterir.

C. Hz. Peygamber'in Zeyneb bint Cahş ve Zeyd b. Hârise'nin Boşanmasına Yaklaşımı

Hz. Zeyneb ile Hz. Zeyd'in evliliği, sosyal farklılıklar nedeniyle uyumlu olmamıştı. Hz. Peygamber bu evliliği bizzat teşvik etmiş, evlilikte çıkan sorunları sabırla çözmeye çalışmış ve Zeyd'e sabrı tavsiye etmiştir. Hz. Peygamberin bu tutumu âyette şöyle dile getirilir: "Eşini yanında tut ve Allah'tan kork."⁵⁵⁸ Ancak tüm çabalara rağmen bu evlilik yürümemiş, sonunda güzellikle boşanma gerçekleşmiştir. Bu örnek, Hz. Peygamber'in evlilikte sabrı öncelediğini ama mecbur kalındığında ayrılığı da vakarla karşıladığını gösterir.

5.6.4. Boşanmayı Sınırlama ve Güzelleştirme

Sünnet, boşanmayı kolaylaştırmaktan çok şeklen ve ruhen sınırlandırmıştır. Hz. Peygamber, boşanmanın şu şartlara uygun olmasını istemiştir: Kadının hayız hâlinde olmaması, cinsel temasın olmamış olması, boşamanın "güzellikle" yapılması. Bu bağlamda şöyle buyurur: "Kadını boşadıysa geri dönsün. Sonra onun temizlik dönemine girip ardından hayız olup tekrar temizlenmesini beklesin. Sonra isterse geri tutsun, isterse temas etmeden boşasın."⁵⁵⁹ Bu rivâyet, Kur'an'daki "iddet içinde boşama" ilkesini uygulamalı şekilde tamamlamaktadır.

5.7. Günümüzde Boşanmanın Sosyal Ve Psikolojik Etkileri

5.7.1. Boşanmanın Toplumsal Yaygınlığı

Boşanma, günümüzde sadece bireysel değil; aileyi, çocukları ve toplumu doğrudan etkileyen bir sosyal vakıa hâline gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre 2023 yılında 171.881 çift boşanmış ve bu boşanmalardan 165.500 çocuk etkilenmiştir.⁵⁶⁰ Dünya genelinde de benzer bir tablo söz konusudur. Boşanmanın kadınlarda depresyon, çocuklarda davranış bozukluğu oranlarını yükselteceği kaçınılmaz bir gerçektir.

5.7.2. Boşanmanın Psikolojik Etkileri

5.7.2.1. Kadın Üzerindeki Etkiler

Kadınlar için boşanma sonrası süreçte en sık karşılaşılan duygusal sonuçlar: Yalnızlık ve toplumsal dışlanma, özgüven kaybı, ekonomik belirsizlik ve güvencesizlik, travmatik yeniden başlama duygusu. Boşanmış kadınlar üzerine yapılan psikolojik araştırmalarda, boşanmanın bir tür yas süreci olduğu ve kadının toplumsal onay ihtiyacını yoğun hissettiği belirlenmiştir.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Ahzâb 33/37.

⁵⁵⁹ Müslim, *Talâk*, 1.

⁵⁶⁰ TÜİK, 2022.

⁵⁶¹ Asiye Bozkurt, "Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 1/2 (22 Aralık 2021), 97-114.

5.7.2.2. Erkek Üzerindeki Etkiler

Erkekler, toplumda güçlü kalma beklentisi nedeniyle erkekler çoğu zaman duygusal sıkıntılarını bastırmaktadır. Ancak, içsel öfke, aidiyet hissi kaybı, çocuklarından uzaklaşma kaynaklı suçluluk, bağımlılık davranışlarına yönelme gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu konuda bazı araştırmacılar boşanma durumunda erkeklerin kadınlardan daha fazla psikolojik etki altında kaldığını ifade etmektedirler. Bazıları ise her iki tarafın da eşit derecede etkilendiğini söylemektedir.⁵⁶² Ancak içinde bulunulan şartların psikolojik durum açısından etkili olacağını söylemek pekâlâ mümkündür. Bu açıdan erkek veya kadının içinde bulunduğu ekonomik, çevresel vb. şartlar önem arz etmektedir.

5.7.2.3. Çocuk Üzerindeki Etkiler

Boşanma, çocukların psikolojik, duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek bir süreçtir. Çocuklar yaşlarına bağlı olarak farklı tepkiler verebilir; suçluluk, öfke, depresyon, akademik başarısızlık, güven sorunları gibi çeşitli problemler yaşayabilirler. Ancak çatışmalı ve mutsuz bir aile ortamında büyümek de çocuklar için benzer hatta daha derin olumsuzluklara yol açabilir. Bu nedenle, boşanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda, çocukların en az zarar görmesi için ebeveynlerin duyarlı ve tutarlı davranmaları, çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmaları ve mümkünse profesyonel destek (örneğin aile danışmanlığı veya okul psikolojik danışmanlığı) almaları büyük önem taşımaktadır. Ebeveynlerin eş rolü sona erse de anne-baba rolleri sürdüğü sürece, çocukların psikolojik iyilik halleri korunabilir.⁵⁶³

İslam, bu riski “hıdâne” ilkesiyle sınırlamakta ve çocuğun ruhsal bütünlüğünü koruyacak şekilde düzenleme getirmektedir.⁵⁶⁴

5.8. İslam’da Boşanmayı Önleyici Mekanizmalar ve Çözüm Önerileri

5.8.1. Evliliğin Sağlam Temeller Üzerine Kurulması

Evliliği ayakta tutan en önemli unsur, niyetin salih oluşudur. Kur’ân-ı Kerîm eş seçimini iman, ahlak ve karşılıklı huzur ilkeleriyle tanımlar: “Kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için eşler yaratması O’nun âyetlerindedir.”⁵⁶⁵ Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Bir kadınla dört şeyden dolayı evlenilir: Malı, soyu, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanını seç. (Aksi hâlde) fakr u zarurete duçar olursun!”⁵⁶⁶ Hz. Peygamberin bu tavsiyesi kadınlar için de geçerlidir. Yani kadınlar da evlenecekleri zaman malı, soyu, yakışıklığı değil de asıl güzel ahlak sahibi sâlih bir eş seçimini esas aldıklarında huzura ermeleri daha olasıdır.

⁵⁶² Aslı Akyüz Gündüz, *Social Sciences Studies Journal* (SSSJJournal), 2024 /Cilt 10 Sayı 12 | (Erişim 23 Haziran 2025).

⁵⁶³ Özlem Çakmak Tolun, “Boşanma ve Etkileri: Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Psikolojik Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 50 (29 Nisan 2023), 321-338.

⁵⁶⁴ Talâk 65/6–7.

⁵⁶⁵ Rûm 30/21.

⁵⁶⁶ Buhârî, *Nikâh*, 16.

Evlenecek çiftler için ayrıca evlilik öncesi İslamî aile danışmanlığı, karakter uyumu ve değer ortaklığı temelli eş seçimi, sadece fizikî değil, manevî denklik vurgusu yapılmalıdır.

5.8.2. Ahlâkî ve Ruhsal Uyumun Güçlendirilmesi

Hz. Peygamber (s.a.v.) evlilikte uyumu şu sözle vurgulamıştır: “Dinini ve ahlakını beğendiğiniz biri talepte bulunursa onu evlendiriniz.”⁵⁶⁷

Nikâhtan önce evlilik adaylarının birbirlerini iyice tanımaları sağlanmalı, ortak hayat hedefleri belirlenmeli, tarafların öfke kontrolü, empati yeteneği, sabır ve nezaket gibi İslamî değerlerde eğitim alması teşvik edilmelidir.

5.8.3. Hakemlik ve Danışma Kurumlarının Canlandırılması

Kur'an, evlilikteki geçimsizlikte aileden hakem tayinini emreder.⁵⁶⁸ Gerekli durumlarda aile içi danışman heyetleri oluşturulmalı, evlilik danışmanlığı İslamî prensiplerle yapılandırılmalı, ihtiyaç halinde İslamî bilirkişi, veya İslami hassasiyeti olan psikolog hakem olarak devreye girmelidir.

5.8.4. Toplumsal Destek Mekanizmaları ve Eğitim Modelleri

Günümüzde evlilikler sadece eşler arasında değil; aile, medya, sosyal çevre gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Aile okullarda, özellikle imam-hatiplerde ve üniversitelerde müfredata dahil edilmelidir, Kadına ve erkeğe yönelik sosyal baskıların giderilmesi için medya eğitimleri yapılmalıdır, Boşanma sürecinde mahremiyet, edep ve vakar ilkeleri topluma yeniden öğretilmelidir.

5.8.5. Hak Temelli Koruyucu Düzenlemeler

Kadının evlilikteki hakları (nafaka, mehir, iddet, hıdâne), Kur'ân tarafından açıkça güvence altına alınmıştır.⁵⁶⁹ Kadın, şiddet ve ihmal gibi nedenlerle hul' hakkını kullanabilir. Nikâh akdinde mehir korunmalı, kadınların hukukî ve psikolojik destek birimlerine erişimi kolaylaştırılmalı, çocuk velâyeti, nafaka ve mesken konularında hakkaniyet esas alınmalıdır.

5.8.6. İslamî Değerlerle Aileyi Koruyan Somut Öneriler

5.8.6.1. Kur'ân'da Aileyi Koruyan Temel İlkeler

İslam, aileyi sadece bir hukukî yapı olarak değil; ahlâkî, psikolojik ve toplumsal bir emanet olarak değerlendirir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu ilkelerin en temel olanları şu âyetlerde özetlenmiştir:

Sükûnet, meveddet (sevgi): Evlilikte ruhsal huzur .⁵⁷⁰

Merhamet: Eşler arasında şefkat temelli bağ.⁵⁷¹

⁵⁶⁷ Tirmizî, *Nikâh*, 3.

⁵⁶⁸ Nisâ 4/35.

⁵⁶⁹ Talâk 65/6–7.

⁵⁷⁰ Rûm 30/21.

⁵⁷¹ Nahl 16/72.

Adalet: Boşanmada dahi adil davranış.⁵⁷²

İhsan: Mecburiyet halinde güzellikle boşanma.⁵⁷³

5.8.6.2. Peygamberî Model: Ailede Denge ve Merhamet

Hz. Peygamber (s.a.v.) ailede: Şiddete karşı olma, sabırla dinleme ve duygusal destek, eşler arası sorumluluğu paylaşma ilkelerini uygulamıştır: “En hayırlınız ailesine hayırlı olandır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım”⁵⁷⁴

5.8.6.3. Sonuç: Aileyi Koruma Bir İbadettir

Boşanmayı önlemek, sadece evliliği kurtarmak değil; bir toplumu ihya etmektir. İslam’ın aileye dair sunduğu tüm ilkeler, nihâyetinde Allah’ın koyduğu fitrî dengeyi korumaya yöneliktir.

5.8.7. İslamî Değerlerle Aileyi Koruyan Somut Öneriler

Belki yukarıda saydığımız maddelerden daha önemlisi ise evlilikte her iki tarafın birbirinin değerini ve kıymetini bilmeleridir. Şöyle ki, evde bir bardağın bile kırılmaması için dikkat eden ve bir bardağa bile değer veren eşler birbirlerine daha fazla önem ve değer vermeleri gerektiğini bilmelidirler. Yahut bir kahvenin kırk yıl hatırı olduğunu ifade eden atasözümüzü bilen eşler birbirlerinin hatırını daha üstün tutmalıdırlar. Eş olmadan değil iki odalı bir ev, köşklerin ve sarayların bile bir anlam ifade etmediğini bilmelidirler. Bizler kültür olarak emanete son derece önem veren bir milletiz. Eşler birbirlerine Allah’ın emaneti gözüyle bakmalıdırlar. Bu şekilde birbirine değer veren eşlerin huzurlu bir ortamı kendi elleriyle oluşturacakları muhakkaktır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, İslam’ın boşanmaya yaklaşımını Kur’ân, Sünnet, klasik tefsirler ve çağdaş sosyal bilimlerin çerçevesinde çok yönlü biçimde ele almıştır. Ortaya çıkan tablo, boşanmanın İslam’da sıradan bir tercih değil; ancak zaruret durumunda başvurulacak bir çıkış kapısı olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

1. Boşanma Ruhsattır; Ama Arzu Edilen Değildir

Kur’ân, boşanmayı meşru görmüş ancak sınırlandırmıştır. “Talâk iki defadır”⁵⁷⁵ âyetiyle sayı sınırlaması getirilmiş; “ya güzellikle geçinmek ya da ihsanla ayrılmak” ilkesiyle de ahlâkî sorumluluk vurgulanmıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatı ise boşanmayı daima önlenmesi gereken bir son çare olarak değerlendirmiştir.

2. Evliliğin Devamı Esastır

İslam’da aileyi korumaya yönelik birçok mekanizma vardır: Evlilik öncesi değer temelli eş seçimi, evlilikte ahlâkî ve ruhsal uyumun tesisi, uyuşmazlıkta hakemlik

⁵⁷² Talâk 65/2.

⁵⁷³ Bakara 2/229.

⁵⁷⁴ Tirmizi, Menâkıb, 63.

⁵⁷⁵ Bakara 2/229.

kurumu, boşanma sürecinde güzellikle ayrılma, kadın ve çocuk haklarının korunması, sosyal destek ve eğitim sistemleriyle aileyi ayakta tutma.

Bu unsurlar Kur'ân ve Sünnet bütünlüğü içinde hem bireyi hem toplumu koruyan birer emniyet sübabı olarak inşa edilmiştir.

3. Modern Boşanma Sorunları Karşısında İslamî Çözümler

Günümüzde artan boşanma oranları, sosyal medya alışkanlıkları, bireyselleşme ve ekonomik zorluklar aileyi tehdit etmektedir. Bu noktada İslam: Hak-temelli değil, sorumluluk temelli bir evlilik modeli, bencillik yerine meveddet ve rahmet esaslı birliktelik, boşanmayı değil, onarıcı adaleti teşvik eden çözüm anlayışı sunar.

4. Kur'ân ve Sünnet Ahlâkına Dayalı Yeni Modeller Gereklidir.

Aileyi sadece hukuki yollarla değil; manevî, kültürel ve sosyal yollarla da koruyan bir yapı inşa edilmelidir. Bu çalışma gösteriyor ki: evlilik öncesi danışmanlık aktif hâle getirilmeli, boşanma öncesi hakemlik ve arabuluculuk mekanizmaları işlemeli, kadın, erkek ve çocukların tüm hakları gözetilerek ayrılıklar en az zararla sonuçlanmalı, camiler, okullar ve medya aracılığıyla aile değerleri sürekli gündemde tutulmalıdır.

SON SÖZ

İslam'a göre evlilik Allah'ın âyetlerindedir.⁵⁷⁶ Bu âyetleri ayakta tutmak, hem bireysel sorumluluk hem toplumsal görevdir. Boşanma ise nihai çare olarak kalmalı, öncesinde sabır, şefkat, hakemlik, danışmanlık ve dua gibi tüm yollar tükenmeden başvurulmamalıdır.

⁵⁷⁶ Rûm 30/21.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. "İddet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 23 Haziran 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iddet>
- Bozkurt, Asiye. "Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 1/2 (22 Aralık 2021), 97-114. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/okad/issue/68905/1095127>.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'an*. 5 Cilt. Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Ârabî, 1992.
- Duman, Nesrin. "Boşanmanın psiko-sosyal sebepleri üzerine bir değerlendirme". *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi* 1/2 (24 Aralık 2018), 246-255. <https://doi.org/10.35235/uicd.464622>.
- Gündüz, Aslı Akyüz. /Cilt 10 Sayı 12 | 2024, *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*. Erişim 23 Haziran 2025. https://sssjournal.com/?mod=sayi_detay&sayi_id=3213
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *Ahkâmü'l-Kur'an*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyyi, 2003.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1983.
- İbni Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Dav' el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. 15 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî. *Te'vîlâtü'l-Kur'an*. 18 Cilt. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. *Mefâtîhu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâr'ul-fikr, 1981.
- Tolan, Özlem Çakmak. "Boşanma ve Etkileri: Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Psikolojik Sonuçları". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 50 (29 Nisan 2023), 321-338. <https://doi.org/10.52642/susbed.1221560>
- Tüik, *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2021*. <https://data.tuik.gov.tr>